

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗБУДОВИ ГРОМАДСЬКО АКТИВНИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються питання науково-методичного супроводу діяльності громадсько активної школи, моніторинг її розвитку й відповідний вимірвальний інструментарій.

Ключові слова: громадсько активна школа, демократизація, волонтерство, партнерство, моніторинг, кваліметрична модель.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы научно-методического сопровождения деятельности общественно активных школ, мониторинг её развития и соответствующий измерительный инструментарий.

Ключевые слова: общественно активная школа, демократизация, волонтерство, партнерство, мониторинг, квалиметрическая модель.

Annotation. In the article the questions of scientifically-methodical accompaniment of activity are examined publicly active schools, monitoring of its development and proper measuring tool.

Keywords: publicly active school, democratization, volunteer, partnership, monitoring, qualimetric model.

Актуальність. Стрімкі перетворення соціально-економічної структури українського суспільства акцентують увагу на необхідності розвитку ініціативних громадян, з розвинутими якостями самоменеджменту, підприємництва, інноваційності, диверсифікованості діяльності. Формування такої людини можливе за умови розвитку громадянського суспільства в Україні.

З появою ринкових відносин такий розвиток уже почався, але відбувається занадто повільно в зв'язку з гальмуванням демократизації державного управління.

Прискорити зазначені процеси можливо, залучивши громадян до управлінських актів, створення громадських організацій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання демократизації управління розглядали М. Ворон [11], В. Грабовський [3], Л. Даниленко [11], Г. Дмитренко [5], Г. Єльнікова [7; 11], Ю. Костюк [8], Н. Клокар [11], А. Мазак [9], О. Марчак [10], Н. Софій [4; 11] та ін. Проте питання наукового супроводу

розвитку громадсько активних шкіл досліджене недостатньо.

Метою поданої статті є розгляд науково-методичного супроводу діяльності громадсько активної школи, моніторингу її розвитку та відповідного вимірального інструментарію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у демократизації українського суспільства відіграє загальноосвітня школа.

В Україні за ініціативою Всеукраїнського фонду „Крок за кроком” почали створюватися громадсько активні школи (ГАШ) в рамках різних інноваційних проектів. Для навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів, ВФ „Крок за кроком” разом з науковцями Університету менеджменту освіти НАПН України створили 12–годинний та 72–годинний тематичні курси, розробили відповідні навчальні плани й програми. Діяльність цих програм спрямовується на поширення ідеї ГАШ на інші загальноосвітні заклади в різних областях України шляхом проведення тренінгів та реалізації курсу для керівників освітніх закладів на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Завдяки активній діяльності ВФ „Крок за кроком”, Університету менеджменту освіти НАПН України й обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо ознайомлення педагогічної громадськості й громадян українського суспільства з Європейським досвідом створення осередків розвитку громади на базі загальноосвітніх навчальних закладів в Україні діє мережа з понад 500 громадсько активних шкіл, що сприяють демократизації різних сфер діяльності людини й розбудові громадянського суспільства.

Громадсько активна школа є однією з інноваційних моделей розвитку освітніх систем, що передбачає максимальну участь громади у творенні людини нового покоління глобалізованого світу, здатної до демократичних перетворень, критичного мислення, активної дії. ГАШ характеризується наявністю у структурі трьох компонентів: демократизації, волонтерства й взаємовигідного партнерства з громадою.

Для цілеорієнтованого розвитку ГАШ необхідно відслідковувати зміни у кожній її складовій. Це вимагає спеціальної розробки критеріальної й інструментальної основ. Супровідним засобом розвитку будь-якої системи є моніторинг. Розглянемо поняття „моніторинг”, „громадсько активна школа”, критерії й інструментарій моніторингу ГАШ.

Поняття “моніторинг” означає постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату [7].

Під моніторингом розуміємо комплекс процедур щодо спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкту й спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта.

Особливістю моніторингу є те, що в процесі його здійснення інформаційну систему управління неможливо відділити від системи прийняття рішення.

Моніторинг будь-якого процесу в освіті називається освітнім моніторингом. Об'єктом освітнього моніторингу є діяльність (функціонування) суб'єктів освітньої системи, предметом – динаміка змін в освітній системі як основа її розвитку. *Метою освітнього моніторингу є спрямування розвитку освітньої системи на бажаний результат.*

Освітній моніторинг має: інформаційну, діагностичну, адаптаційну й коригуючу функції та здійснюється у три етапи:

- 1) створення інформації про стан керованого об'єкта на “вході”;
- 2) поточна діагностика й спрямування процесу на заданий результат;
- 3) створення інформації про стан керованого об'єкта на “виході”.

Наслідком освітнього моніторингу є рефлексивний розвиток людини та зміни у навколишній дійсності. Тому для освітнього моніторингу буде правильним твердження, що це зовнішнє або внутрішнє векторне відстеження динаміки розвитку суб'єктів діяльності освітньої системи.

Освітній моніторинг (ОМ) можна класифікувати за цілями й об'єктами діяльності, що відслідковується.

Відповідно до цілей зазвичай розглядають *три системи моніторингу:* ☞

моніторинг узгодження управління; *Є* діагностичний моніторинг; *Є* моніторинг діяльності.

Освітній моніторинг може використовуватися на різних рівнях управління загальною середньою освітою. На цій основі можна виділити державний, регіональний та локальний ОМ.

Локальний ОМ є суто діяльним і диференціюється на: керівниковий (директорський), адміністративний (заст. директора, педагогічний колектив школи), педагогічний (вчительський), учнівський.

Виходячи з того, що цільові функції перелічених вище суб'єктів управління різні, на кожному управлінському рівні й для кожного конкретного випадку розроблюється відповідний освітній моніторинг.

Для уявлення механізму освітнього моніторингу й розробки на цій основі технології його здійснення нами розроблена концепція трансформації зовнішніх вимог у внутрішні мотиви. Зміст концепції включає положення про те, що людина може діяти за примусом або за доброю волею. В сукупності це складає єдине ціле. Більш продуктивною є діяльність за доброю волею, що не потребує спеціального відстеження ззовні. У цьому випадку людина сама себе спрямовує на досягнення усвідомленої нею мети. Завдання керівника полягає у пошуку умов, що стимулюють людину до активної самоорганізації.

До управління залучаються виконавці шляхом організації управління через самоуправління. Виконавцям делегується поточний аналіз і коригування процесу. Зовнішнє оцінювання й коригування залишається за керівником.

При цьому відбувається поєднання природних здібностей і можливостей людини й умов, в яких вона їх використовує. Результатом застосування своїх природних задатків для рішення конкретних практичних завдань є їх розвиток і умов, в яких вони використовуються. Тобто, реалізується принцип природовідповідності в управлінні, що обумовлює взаємоузгоджений розвиток людини й дійсності, в якій вона працює.

За способом спрямованої самоорганізації управління постійно враховує й

використовує невизначеність і випадковість, що призводить до активної самоорганізації й саморозвитку. При цьому узгоджуються зовнішні вимоги, внутрішні потреби, враховуються реальні обставини. На цій основі утворюється середина лінія поведінки, що обумовлює досягнення мети найекономнішим способом.

Інструментарієм освітнього моніторингу є факторно-критеріальні моделі діяльності, що розробляються на основі кваліметричного підходу. Кваліметрія - наукова дисципліна, яка вивчає методологію й проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів (предметів або процесів).

Моделі розробляються на основі формули діяльності, формалізованою В. Беспалько [1] за науковими дослідженнями В. Давидова й Д. Ельконіна [12]. Виділяються фактори впливу на конкретну діяльність (учня, учителя, директора, школи, РВО тощо). Для кожного фактора визначаються змістові критерії. Потім обчислюються вагомості факторів і критеріїв за методом Дельфі [7]. Все отримане зводиться у спеціальну таблицю, що закінчується графою, де зазначається коефіцієнт проявлення критеріїв. Цей коефіцієнт являє собою бальну оцінку в частках одиниці. Він може обчислюватись за допомогою загальновизнаних психологічних, педагогічних, соціометричних тестів і методик на основі кваліметричного підходу (результат переводиться в частки одиниці). Обчислення може здійснюватися і як індексна оцінка (частка від загальної кількості вимог, що визначені й затверджені колегіально).

***Громадсько активна школа**, за визначенням Г.Костюк, – це заклад, який залучає громаду до процесу управління школою, здійснює мобілізацію місцевих ресурсів для забезпечення нагальних і довготривалих цілей школи й громади, що загалом сприяє їх розвитку, зміцненню взаємовигідного партнерства [8].*

Це звичайна школа, в якій особливу увагу спрямовано на партнерство школи й громади, а також на розвиток громадської самоорганізації, самоуправління, і, насамкінець, – на розвиток громадянського суспільства в цілому, що є необхідною умовою розбудови демократії в Україні.

Модель діяльності громадсько активної школи включає три складники, а саме: демократизація; волонтерство; взаємовигідне партнерство в системі „школа – спільнота” [4, 12].

„Демократизація ГАШ” має три компоненти: демократизація школи, демократизація уроків, надання можливості для членів громади отримувати освіту впродовж усього життя.

Демократизація школи характеризується за такими принципами [2, 76]:

- включення процесу демократії й принципів таких, як влада людей, свобода слова, рівні права, повага особистості, відповідальність у навчально-виховний процес;

- громадсько орієнтована освіта для і через досвід;

- розвиток активної громадянської позиції;

- відкритість і співпраця, наголос на розвиток, спілкування й обмін ідеями

Демократизація уроку має наступні елементи (за Дж. Дьюї):

- зв’язок навчання з життям;

- розвиток самостійності й активності у навчальному процесі;

- вироблення вміння пристосовуватися до дійсності, що змінюється;

- вироблення вміння співпрацювати з людьми в усіх видах діяльності [4].

Неперервна освіта й освіта для місцевої громади – це останній елемент демократизації школи в процесі ГАШ. Він відображає вихідну концепцію Френка Менлі – „перетворення школи в ресурс для отримання освіти й відпочинку” і філософію освіти Дж. Дьюї, який розглядає її як безперервний процес, необмежений рамками школи [2, 82-83].

Організація дозвілля й проведення курсів для всіх жителів мікрорайону може розв’язати кілька важливих завдань:

- розвивати навички, що сприяють зросту кар’єри;

- надати можливість здобути практичні навички;

- надати можливість членам спільноти познайомитися з новими людьми;

- збільшити кількість партнерів школи за рахунок членів співтовариства,

запрошуючи їх поділитися своїми знаннями й талантами;

- надати молоді нові, конструктивні й цікаві способи організації дозвілля;
- заробити кошти для школи;
- створити робочі місця й забезпечити додатковий заробіток для вчителів,

батьків та інших членів громади.

Волонтерство (добровольчество) – найпопулярніший компонент моделі громадсько активних шкіл. Суть цього компонента полягає у створенні організованої системи, що перетворює волонтерство у невід’ємну частину шкільного життя. Ця система сприяє становленню людини як активного члена своєї громади й складається з низки волонтерських акцій [2, 88-89].

Волонтерська (добровольча) акція – це захід однієї або кількох організацій, що використовують волонтерів у якості основних людських ресурсів для досягнення цілей

Волонтер (доброволець) – це людина, яка за власним бажанням, без оплати й примусу витрачає (віддає) свій час, енергію, знання, сили, досвід на проведення діяльності, що приносить користь іншим людям і суспільству в цілому. [2, 91].

Волонтерство має наступні характеристики:

- добровільний вибір, що відображає особистісні погляди й позиції;
- активна участь громадян у житті суспільства;
- сприяє покращенню життя і особистісному розвитку;
- сприяє більш збалансованому економічному й соціальному розвитку.

Партнерство – це встановлення й розвиток взаємовигідних стосунків між школою, вчителями, учнями, членами громади й спонсорами для спільного вирішення загальних проблем [2, 106-107].

Партнерствам на базі школи властиві наступні характеристики: взаємовигідність; прозорість; волонтерство; двостороннє спілкування; чесність; повага; рівність.

Це можливість поліпшити імідж школи, можливість залучити додаткові людські й матеріальні ресурси для підтримки школи, для задоволення потреб та

інтересів громади. Партнерства створюють соціальний капітал, поліпшують взаєморозуміння, довіру й взаємодію між представниками різних секторів громади. Відповідно, вони сприяють зміцненню демократії

Партнерство школи і місцевої громади включає таку групу показників:

- спрямованість ресурсів школи на розвиток громади, громадянської самоорганізації і самоуправління;
- розвиток у школі та громаді традиції й практики громадянської активності;
- наявність на місцевому рівні реальних структур громадянського суспільства й гарантій їх стабільного розвитку.

Використовуючи наведені вище складові діяльності громадсько активної школи та їх характеристики, можна розробити зведену таблицю як основу кваліметричної моделі діяльності громадсько активної школи (табл. 1).

Таблиця 1

Базова кваліметрична модель діяльності громадсько активної школи

фактор - Ф	вагомість - m	критерії	вагомість - v	коефіцієнт відповідності - K	значення коефіцієнта відповідності	часткова оцінка критеріїв	часткова оцінка факторів
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Демократизація	0,35	1. демократизація школи;	0,35	K1		0,00	0,00
		2. демократизація уроку	0,35	K2		0,00	
		3. наявність умов для неперервної освіти й освіти для місцевої громади	0,30	K3		0,00	
2. Волонтерство	0,37	4. добровільний вибір (відображає особистісні погляди і позиції)	0,10	K4		0,00	0,00
		5. активна участь громадян у житті суспільства	0,20	K5		0,00	
		6. покращення життя й особистісного розвитку	0,40	K6		0,00	
		7. сприяння збалансованому економічному й соціальному розвитку суспільства, ГАШ	0,30	K7		0,00	
3. Взаємовигідне партнерство в системі „школа – спільнота”	0,28	8. спрямованість ресурсів школи на розвиток громади, громадянської самоорганізації і самоуправління	0,30	K8		0,00	0,00
		9. розвиток у школі й громаді традицій і практики громадянської активності	0,30	K9		0,00	

		10. наявність на місцевому рівні реальних структур громадянського суспільства й гарантій їхнього стабільного розвитку	0,40	K10		0,00	9
Загальна оцінка в частках одиниці	1,00					0,00	

Визначивши вагомість факторів і критеріїв та порівняльної шкали, ми створимо факторно-критеріальну кваліметричну модель, за допомогою якої можна вимірювати наявний стан діяльності ГАШ.

Вагомість визначається компетентними експертами за допомогою методу Дельфі. Роль експертів мають виконувати не тільки досвідчені педагоги, а й представники громадськості, старшокласники. Спочатку створюється матриця пріоритетів (найбільший бал 3 – за кількістю факторів), потім обчислюється загальна кількість балів за кожним фактором. Вагомість визначається як індекс (результат ділення загальної кількості балів за кожним фактором на загально можливу кількість балів). Таким чином отримані значення вагомості у 2 та 4 графах.

Значення коефіцієнта відповідності критерію (графа б) виставляється у межах одиниці, виходячи з наступної шкали:

Практично не відповідає вимогам	– 0,00 балів;
Відповідає вимогам, але менш, ніж на половину	– 0,25 балів;
Відповідає вимогам на половину	– 0,50 балів;
Відповідає вимогам більш, ніж на половину	– 0,75 балів;
Практично повністю відповідає вимогам	– 1,00 бал.

Перелік вимог визначається як показники проявлення кожного критерію і подається окремою таблицею (табл. 2).

Для того, щоб отримати часткову оцінку критерію, треба коефіцієнт відповідності помножити на вагомість цього критерію. Для обчислення часткової оцінки фактора треба суму часткових оцінок усіх критеріїв даного фактора помножити на вагомість фактора. Загальна оцінка буде дорівнювати

сумі часткових оцінок всіх факторів. Отримана оцінка знаходитиметься в межах одиниці за правилами кваліметрії, що дасть змогу при наступному вимірі порівняти отриману загальну оцінку з попередньою й встановити динаміку розвитку кожної складової ГАШ.

Таблиця 2

**Показники критеріїв кваліметричної моделі
розвитку громадсько активної школи**

Критерії	Показники
1. Демократизація школи	Децентралізація управління; спрямованість роботи колективу на досягнення спільної мети; введення систематичної звітності адміністрації перед колективом; ознайомлення громади з успіхами школи через ЗМІ.
2. Демократизація уроку	Право дитини на висловлення власної думки й поглядів; вправи на розвиток самостійності, творчого мислення через активні форми навчання; об'єктивне оцінювання навчальної діяльності учнів шляхом педагогіки співпраці.
3. Наявність умов для неперервної освіти й освіти для місцевої громади	Надання освітніх послуг громадянам; організація вечірніх занять і заочної (дистанційної) форми навчання для громадян; надання можливості членам громади користуватися шкільною бібліотекою.
4. Добровільний вибір (відображає особистісні погляди і позиції)	Добровільна участь в акціях; вибір акції з боку волонтера за своїми вподобаннями; реалізація згоди у спільній участі школи та громади в проведенні заходів.
5. Активна участь громадян у житті суспільства	Організація суспільно-корисної праці учнів, учителів, батьків і громади; створення й проведення занять гуртків; задоволення соціокультурних потреб громадян через діяльність школи.
6. Покращення життя й особистісного розвитку	Поява наполегливості в досягненні мети; отримання задоволення від добровільної участі в акціях; перевага позитивного емоційного фону в поведінці людей; проявлення через участь людини в акціях її нахилів, задатків, які раніше не виявлялися.
7. Сприяння збалансованому економічному й соціальному розвитку	Поява вигідних партнерів з боку громади; зацікавленість громади в спільній праці зі школою; створення гуртків за інтересами громадян.
8. Спрямованість ресурсів школи на розвиток громади, громадянської самоорганізації й самоуправління	Надання приміщення для потреб громади; вивчення та презентація етнічних свят; надання можливості користуватися фондами шкільної бібліотеки, спортивними майданчиками, світовою мережею Internet, комп'ютерною технікою, музичними інструментами тощо.
9. Розвиток у школі й громаді традицій і практики громадянської активності	Спільна організація й проведення традиційних свят; участь громади в традиційних заходах школи й розвитку шкільного життя й життя громади.
10. Наявність на місцевому рівні реальних	Реєстрація на місцевому рівні громадських

структур громадянського суспільства і гарантій їх стабільного розвитку	організацій; залучення громадських організацій до управління школою; встановлення взаємозв'язків „школа – громада– ЗМІ”.
--	--

Динаміка значення показників наявного стану діяльності ГАШ в різні часові періоди буде свідчити про розвиток громадсько-активної школи та його конструктивний чи деструктивний характер. Користуючись отриманими даними, можна вчасно скерувати розвиток ГАШ у бажаному напрямі.

Таким чином, моніторинг розвитку ГАШ здійснюється на основі теорії моніторингу, кваліметрії й антропосоціального підходу.

Література

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения : учебник / В.П. Беспалько. – М. : Институт профессион. образования Министерства образования России, 1995. – 336 с.
2. Гошко А. О. Контури нового управлінського курсу трансформації України / А. О. Гошко, Г. А. Дмитренко, В. М. Князев. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 176 с.
3. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / В'ячеслав Альбертович Грабовський. – К., 2006. – 239 с.
4. Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій / Упор. Н. Софій, Ю. Кавун. – К. : Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”, 2005. – 162 с.
5. Дмитренко Г. А. Мотивация и оценка персонала : учеб. пособ. для студ. вузов / Г. А. Дмитренко, Е. А. Шарапатова, Т. М. Максименко. – К. : МАУП, 2002. – 248 с. – (Межрегиональная академия управления персоналом).
6. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления / Пер. с англ. – М. : Лабиринт, 1999. – 190 с.
7. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г.В. Єльнікова. – К. : ЦППО АПН України, 2003. – 133 с.
8. Костюк Г. Громадсько-активна школа: управління, партнерство, розвиток // Сільська школа України. – 2006. – № 9. – С. 11-14.
9. Мазак А. В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні : регіональний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Андрій Вальдемарович Мазак. – К., 2005. – 220 с.
10. Марчак О. О. Демократизація та гуманізація діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу / О.О. Марчак // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 6. – С. 65-68.
11. Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади: навч.-метод. посібник / [Г. Єльнікова, Л.Даниленко, Н.Клокар, Т.Сорочан, Н.Софій, та ін.] / За заг. ред. Г.Єльнікової; Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К. : СПД-ФО Парашин К.С. – 2007. – 172 с.
12. Эльконин Д.Б., Давыдов В.В. Возрастные возможности усвоения знаний /Д.Б. Эльклинн, В.В. Давыдов. – М. : Просвещение, 1966. – 442 с.